

2017-11-27

TJÄNSTESKRIVELSE
UBN 2017/187

Utbildningsnämnden

Fonologisk screening – resultat för förskoleklass och koppling till olika förskolor

Förslag till beslut

Utbildningsnämnden noterar informationen till protokollet.

Sammanfattning

Enkätundersökningen visar att den fonologiska screeningen är mycket uppskattad av rektorena, och att resultaten används på olika sätt, för att identifiera elever och för att utforma undervisningen. Särskilt uppskattat är stödet med olika språklekar och övningar. Resultatet 2016/17 visar liksom tidigare att elevernas språkutveckling är tydlig under förskoleklassåret. Det gäller bland elever på alla skolor, men några skolors resultat ligger lägre än andra skolor även i majmätningen.

Det är angeläget att utveckla fler mått på förskolors kvalitet då det saknas kvalitetsmått som visar effekten av förskolornas arbete på barnens lärande. I ärendet redovisar hur resultaten i den fonologiska screeningen ser ut om man kopplar den till vilken förskola barnen har gått på. Resultaten varierar en hel del mellan förskolorna, och det finns ett visst samband med andelen förskollärare och bedömningen av normer och värden i observationer samt om föräldrar i hög grad tycker att verksamheten är stimulerande. En mindre studie för ett par år sedan tyder på att förskolans poäng kan hänga samman med olika arbetssätt och synsätt. Utbildningsenheten kommer i utvärderingsplanen för 2018 att föreslå en fördjupad studie av arbetssätten och andra faktorer på ett antal förskolor som ligger högt respektive lågt för att få en fördjupad bild av vad som ligger bakom resultaten, för att kunna se om resultaten kan säga något om kvaliteten på det språkutvecklande arbetet eller om skillnaderna beror på andra faktorer.

Ärendet

Elevers fonologiska medvetenhet har en tydlig koppling till läsutvecklingen. Den fonologiska medvetenheten kan stimuleras på olika sätt såväl före skolstart som under skoltiden.¹ I Nacka genomförs sedan en lång rad år en fonologisk screening av eleverna i

¹ Vetenskapsrådet (2015), ”Kunskapsöversikt om läs- och skrivundervisning för elever”

förskoleklass². Den fonologiska screeningen finansieras av utbildningsnämnden. Välfärd skolans språk-, läs och skrivutvecklare Anna Strid i barn och elevhälsan svarar för insamling av resultat, samordning och kompetensutveckling inom den fonologiska satsningen.

Syftet med den fonologiska screeningen är att kunna ge elever individualiserad stimulans och träning under förskoleklassåret och att tidigt upptäcka eventuella svårigheter för att kunna sätta in åtgärder. Screeningen av eleverna genomförs i september i förskoleklass och följs sedan upp med ytterligare en screening i slutet av läsåret, i maj.

Kartläggningen innehåller olika deluppgifter som har fonemen i fokus och avser rim, begynnelsejud, antal ljud, jämförelser av ordlängd, skriva ord.

Nästan alla skolor har deltagit i den fonologiska screeningen i förskoleklass. De som inte deltagit de senaste åren är främst några fristående skolor, varav några är nystartade.³

Syftet med denna tjänsteskrivelse är att ge utbildningsnämnden en återkoppling på den fonologiska screeningen och dess användning. I ärende redovisas

- resultaten av screeningen läsåret 2016/17⁴
- resultaten kopplade till vilken förskola barnen gått i

I en bilaga redovisas också resultatet av en enkätundersökning till rektorer om hur de använder screeningen. Enkätundersökningen visar att den fonologiska screeningen är mycket uppskattad av rektorerna, och att resultaten används på olika sätt till exempel för att identifiera elever och för att utforma undervisningen. Särskilt uppskattat är stödet med olika språklekar och övningar.

Resultat i screening i förskoleklass läsåret 2016/17

Den fonologiska screeningen omfattar en kartläggning i september, när eleverna nyss börjat förskoleklass, och en likadan kartläggning i slutet av förskoleklassåret i maj. Det genomsnittliga resultatet i mätningarna varierar en del mellan åren, men ökningen mellan september och maj är mycket tydlig varje år. Ökningen kan ses som ett resultat av den

² Detta görs enligt den så kallade Bornholmsmodellen. Det innebär en kartläggning med avseende på rim, begynnelsejud, antal ljud, jämförelser av ordlängd och i att skriva ord.

³ De som resultat saknas för 2016/17 var Montessoriskolan Castello, Johannes Petri (svarar att de har eget system), Maestro, Vittra, Lilla Nacka, Inspira Älta (varav de två senaste är nystartade och säger att de inte kände till screeningen). I kartläggningen i september 2017 deltog inte Ebba Brahe, Lilla Nacka, Johannes Petri, Vittra och Fisksätraskolan.

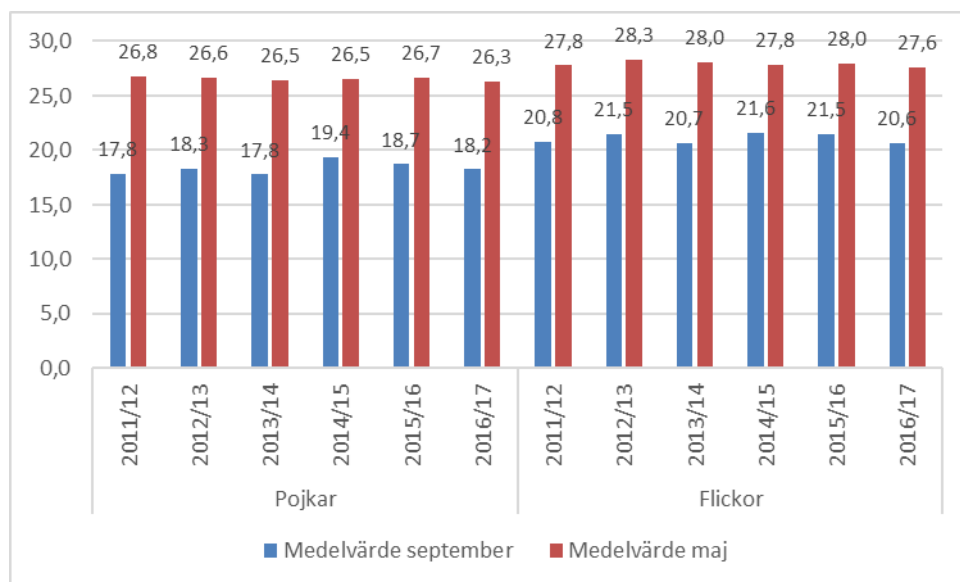
⁴ Resultaten brukar ingå i resultatredovisningen för grundskolan i september. Det finns även en mer detaljerad redovisning av resultaten som skickas till skolorna.

fonologiska lek- och övningsverksamheten och andra aktiviteter i förskoleklass, tillsammans med det faktum att eleverna mognat under året.

Resultatet 2016/17 var i genomsnitt något lägre än de närmast tidigare åren i mätningen i september och i maj. Ökningen mellan september och maj var på samma nivå som de senaste åren. Ökningen mellan september och maj varierar mellan 6 och 9 poäng mellan åren. Ökningen är något större för pojkar än för flickor, men pojkarnas resultat är också något lägre i utgångsläget i september.

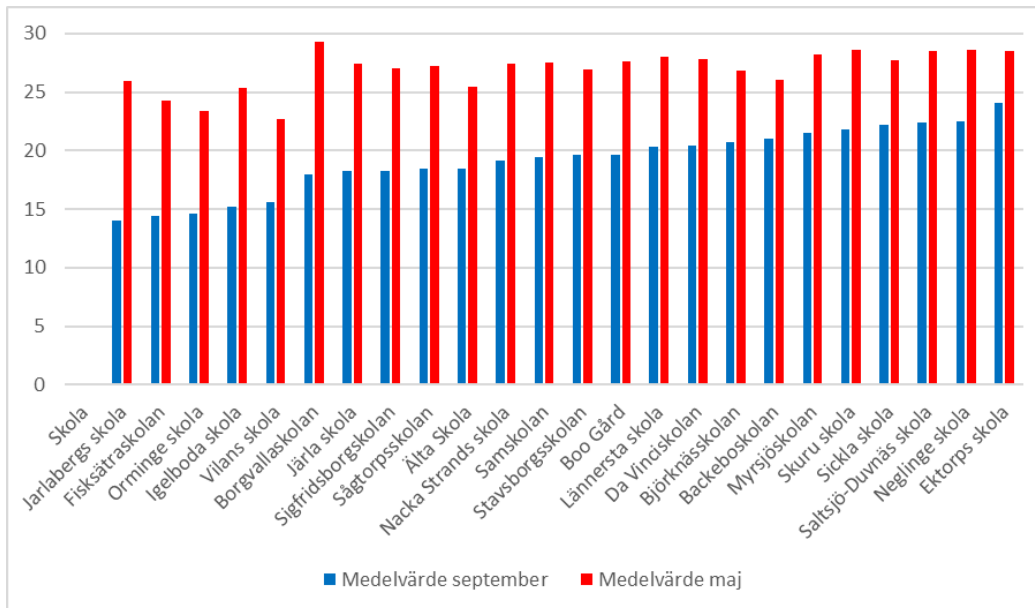
Maxvärdet på kartläggningen är 30 poäng, och en del elever når maxpoängen redan i septembermätningen, vilket innebär att resultaten inte kan öka mer. Detta behöver man ta hänsyn till vid tolkningen av jämförelser mellan september och maj mellan olika grupper.

Figur 1: Genomsnittligt resultat i fonologisk screening i förskoleklass i Nacka

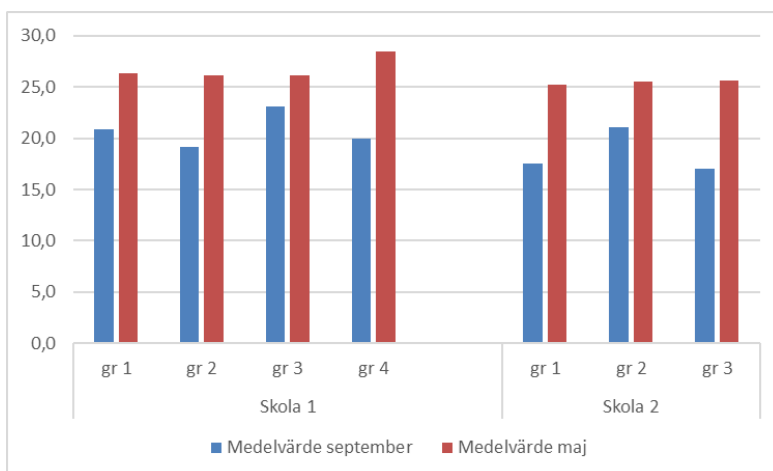
Resultatet i septembermätningen varierade mellan skolorna från 14 till 24 poäng. I slutet av läsåret har resultatet ökat tydligt för alla skolor, och varierade mellan 23 och 29 poäng. De fem skolor som hade lägst värden i septembermätningen hade ökat resultaten avsevärt, men deras resultat var fortfarande lägre än resultatet för flertalet övriga skolor i majmätningen.

Figur 2: Genomsnittligt resultat i fonologisk screening i förskoleklass i Nacka per skola, läsåret 2016/17

Resultaten i den fonologiska screeningen kan ge skolorna underlag för att bedöma behovet av stimulans i olika klasser eller grupper på skolan, och i det systematiska kvalitetsarbetet. Två exempel visas i diagrammen nedan. På bägge skolorna finns relativt tydliga skillnader mellan de olika klasserna i mätningen i september. Frågor att fundera på: Vilka slutsatser drar man på skolorna av dessa skillnader i september? Hur kommer det sig att grupp 3 på den första skolan högst resultat i mätningen i september, medan resultatet i maj blev högst i grupp 4? Finns förklaringar i undervisning och insatser som för olika grupper? I den andra skolan blev resultatet detsamma i alla grupper, trots att utgångsläget var olika, hur kommer det sig?

Figur 3: Exempel på resultat i fonologisk screening i förskoleklass i Nacka per skola, läsåret 2016/17

Resultaten kopplade till olika förskolor

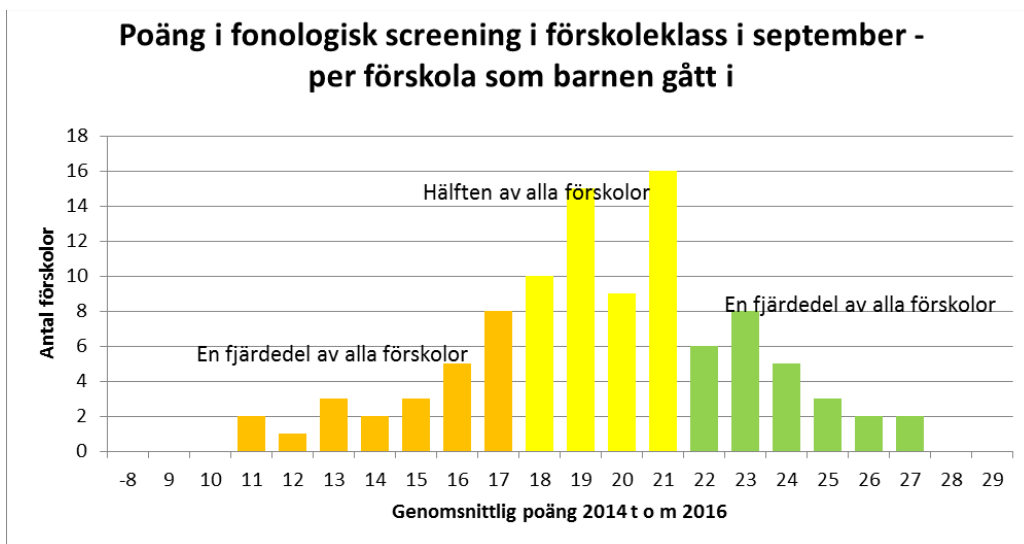
Utbildningsenheten har även kopplat samman resultaten vid den fonologiska screeningen i september med den förskola som eleven gått i närmast före starten i förskoleklass. Vi vill

undersöka om resultaten visar att det finns skillnader mellan barnens språkliga medvetenhet från olika förskolor, och om dessa skillnader kan hänga samman med förskolornas insatser. Syftet är att hitta sätt att ge förskolorna återkoppling på sitt arbete, och utveckla nya mått på förskolors kvalitet. I förskolornas pedagogiska uppdrag har sedan 2010 års reviderade läroplan infördes, språklig utveckling lyfts fram. Det är därför av intresse att följa upp förskolorna i Nacka i detta avseende – både för att få en bild av hur väl förskolornas arbetet fungerar och för att stimulera förskolorna till att utvecklas ytterligare inom dessa områden.

För varje förskola beräknades ett genomsnittligt resultat vid screeningen i september för samtliga barn som börjat förskoleklassen under åren 2014-2016 (se figuren nedan). Skälet till att resultatet för flera år slås ihop är att antalet barn som går till förskoleklass per år är få på många förskolor. Vi kan konstatera att resultaten är relativt stabila över åren för de större förskolorna.

Förskolornas genomsnittliga resultat varierar från 11 till 26 poäng. En fjärdedel av förskolorna i Nacka låg i den övre resultatdelen, vilket innebar 22-26 poäng i september-screeningen, medan en fjärdedel av förskolorna låg i den undre resultatdelen och varierade från 11 till 17 poäng.

Figur 4: Resultat i fonologisk screening i september 2014-16 kopplat till förskola (förskolor med resultat för minst tio barn)

Hur hänger resultaten samman med andra mått på förskolors kvalitet?

Utbildningsenheten har undersökt korrelationen mellan den genomsnittliga poängen per förskola och befintliga mått på kvalitet i dessa underlag:

- statistik om förskolors personal,
- föräldrakät och
- observationer i VÅGA VISA.

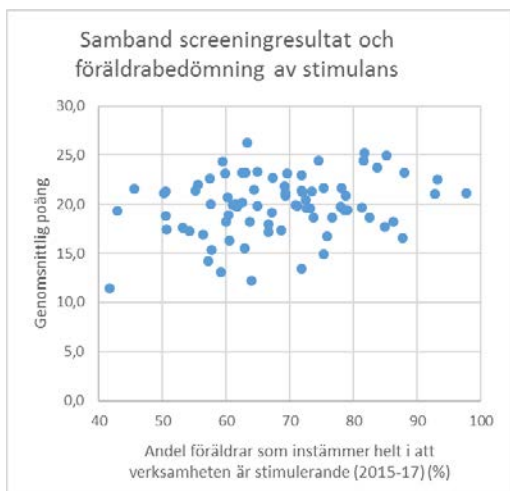
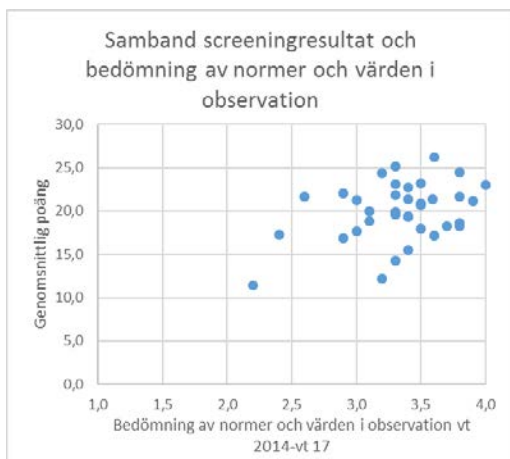
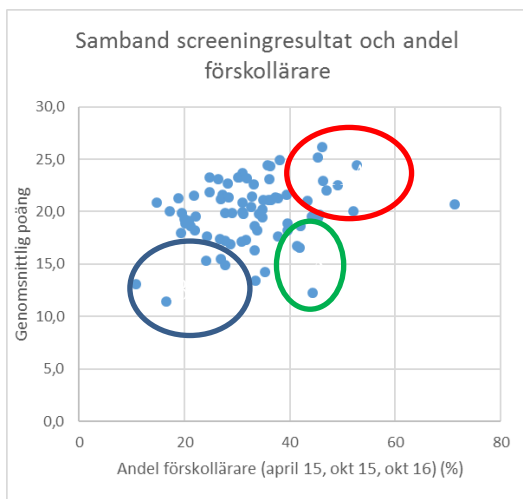
För flera mått finns inget samband med resultatet i screeningen, men för några av måtten finns ett visst samband (med korrelationskoefficienter (0,24-0,37) och vi ska här titta närmare på dem.

Förskolor med hög andel förskollärare, t ex de i den röda cirkeln, har ofta högre genomsnittlig poäng i screeningen, medan de med lägre andel förskollärare t ex i den blåa cirkeln, har ofta lägre poäng. Men det finns också förskolor med jämförelsevis hög andel förskollärare, som har en lägre poäng, se den gröna cirkeln. Vi hade här förväntat oss ett positivt samband här, då arbetet med språklig utveckling ingår i förskollärarens uppdrag.

Förskolor som i en observation under de senaste åren har fått en hög bedömning av området normer och värden har oftare en hög poäng än de som fått lägre bedömning. För övriga bedömningsområden finns inget samband. Är det så att normer och värden säger något viktigt om förutsättningarna för lärande, eller är det en tillfällighet just dessa år?

Förskolor där föräldrar i hög grad instämmer helt i att verksamheten är stimulerande har oftare hög genomsnittlig poäng, medan förskolor med låg bedömning ofta ligger lägre, men en del avviker från detta mönster. Föräldrar bedömer också om förskolan stödjer barnets språkliga utveckling, men där finns inget samband med den genomsnittliga poängen.

Figur 5: Samband mellan förskolans genomsnittliga poäng september 2014-16 i fonologisk screening och andra mått (förskolor med resultat för minst tio barn) (korrelationskoefficienterna varierar mellan 0,24 och 0,37)

Utbildningsenheten har använt resultaten från screeningen i förskoleklass per förskola vid olika tillfällen. Under våren 2015 träffade tjänstemän från utbildningsenheten tillsammans med Anna Strid ledningen på tre förskolor med höga resultat, och tre förskolor som hade låga resultat i vad som kan ses som en förstudie. De tre förskolorna som låg högt kunde alla berätta om ett medvetet och aktivt arbete med språkutveckling, med tydlig struktur och planering. Bland de tre förskolorna med lägre resultat var bilden mer blandad, och man kände inte riktigt igen sig i resultaten. Där fanns en förskola där vi bedömde att det fanns låga förväntningar på barn och föräldrar, och flerspråkighet sågs som hinder. En annan förskola menade att man var en genomgångsförskola, och därför inte haft barnen så länge. Dessa förskolor hade också särskilda satsningar på språk, men det föreföll finnas en bristande medvetenhet kring arbetssättet, och man menade att barnen inte hade förmåga att klara språket. Samtalen på de sex undersökta förskolorna tydde på att förskolor med olika resultat hade olika medvetenhet och arbetssätt när det gäller barns språk.

Resultaten har också presenterats för huvudmän och förskolechefer i kvalitetsuppföljningen hösten 2016 och 2017. Flertalet förskolechefer och huvudmän uppskattade att få se resultat på detta sätt för förskolan/förskolorna, och i flertalet fall kände ledning igen sig och tyckte att resultatet bekräftade deras egen bild, men i en del fall blev ledningen förvånad. En mindre del, en av tio chefer, och en av fem huvudmän, uttryckte tveksamhet till tillvägagångssättet och om resultaten kunde fånga förskolans kvalitet på detta område. En del var tveksamma då de inte kände till Bornholmsmodellens utformning, medan några var tveksamma till Bornholmsmodellens relevans. Några chefer menade att barn är ovana vid prov. Andra gav som skäl att alla barnen på deras förskola inte gått där så länge, att förskolan hade barn med stora behov eller med annat modersmål. Andra var tveksamma till mätningar överhuvudtaget eller menade att denna typ av mätningar bara fångar en del av förskolans uppdrag. Det var vanligare att de som hade låg poäng lyfte att barnen hade stora behov, eller flera språk.

Utbildningsenhetens bedömning och slutsatser

Resultatet i den fonologiska screeningen 2016/17 visar liksom tidigare att elevernas språkutveckling är tydlig under förskoleklassåret. Det gäller bland elever på alla skolor, men några skolors resultat ligger något lägre än andra skolor även i majmätningen. Enkätundersökningen visar att den fonologiska screeningen är mycket uppskattad av rektorerna, och att resultaten används på olika sätt, för att identifiera elever och för att utforma undervisningen. Särskilt uppskattat är stödet med olika språklekar och övningar.

Regeringen har i november 2017 beslutat att förskoleklass ska bli obligatoriskt från och med hösten 2018. Det innebär en förstärkning av förskoleklassens roll, även om de allra flesta barn i Nacka redan i dag går i förskoleklass.

Skolverket har fått i uppdrag att ta fram kartläggningsmaterial om kartläggning av språklig medvetenhet och matematiskt tänkande i förskoleklass. I regeringens proposition Läsa,

skriva, räkna – en åtgärdsgaranti föreslås att kartläggningen ska bli obligatorisk, men det är för närvarande oklart om och när riksdagen kommer att fatta beslut om propositionen.

Utbildningsenheten bedömer att det är värdefullt med kvalitetssäkrade bedömningsunderlag i förskoleklass, och enkätundersökningen till rektorer tyder på att den fonologiska screeningen till stora delar ger skolorna ett bra stöd. Det finns visst behov av att uppdatera och utveckla den. Men innan riksdagens beslutat i frågan är det svårt att föreslå hur utbildningsnämnden ska gå vidare i denna fråga.

Utbildningsenheten menar att det är angeläget att utveckla fler mått på förskolors kvalitet då det saknas kvalitetsmått som visar effekten av förskolornas arbete på barnens lärande. Därför är arbetet där vi relaterat resultaten i screeningen till den förskola barnen gått på intressant.

Skolinspektionen har nyligen redovisat en kvalitetsgranskning⁵ som tittar på hur huvudmän följer kvalitet i förskolan. Nacka ingår inte i granskningsunderlaget. Skolinspektionen konstaterar där att även om man på olika förskolor ibland diskuterar och bedömer förändringar i barnens lärande så dokumenteras detta sällan och det redovisas heller inte för huvudmannen. En annan kritikpunkt är att måluppfyllelsen sällan redovisas, utan att det handlar mer om servicekvalitet och strukturkvalitet, det vill säga uppgifter om vad föräldrar tycker och personalens utbildning, vilket inte är tillräckligt. Skolinspektionen menar att man behöver söka svar på frågor om hur verksamheten bidragit till att utveckla barnens förmågor enligt uppdraget i läroplanen.

Utbildningsenheten instämmer i att det är angeläget att utveckla mått som visar effekten av verksamheten i förskolan, och vi vill därför gå vidare och undersöka om de skillnader som finns mellan de olika förskolorna i poäng kan hänga samman med insatserna på olika förskolor. Kan resultaten säga något om kvaliteten i olika förskolors arbete på detta område? I utvärderingsplanen för 2018 kommer utbildningsenheten därför att föreslå en fördjupad studie av arbetssätten på några förskolor som ligger högt respektive lågt för att få en fördjupad bild av vad som ligger bakom resultaten. Studien behöver också titta om det finns andra förklaringar som verkar ligga bakom skillnaderna mellan förskolornas poäng. Resultaten för förskolorna tillsammans med studiens resultat kommer att kunna återkopplats till förskolorna i kvalitetsuppföljningen hösten 2018, där utbildningsenheten planerar att träffa förskolecheferna.

Ekonomiska konsekvenser

Kostnader för den fonologiska satsningen ingår i befintlig budget.

⁵ Huvudmannens styrning och ledning av förskolans kvalitet, 2017

Konsekvenser för barn

Kartläggningen med fonologisk screening ger förskoleklass möjligheter att anpassa och följa upp sin undervisning.

Carina Legerius
Bitr. enhetschef

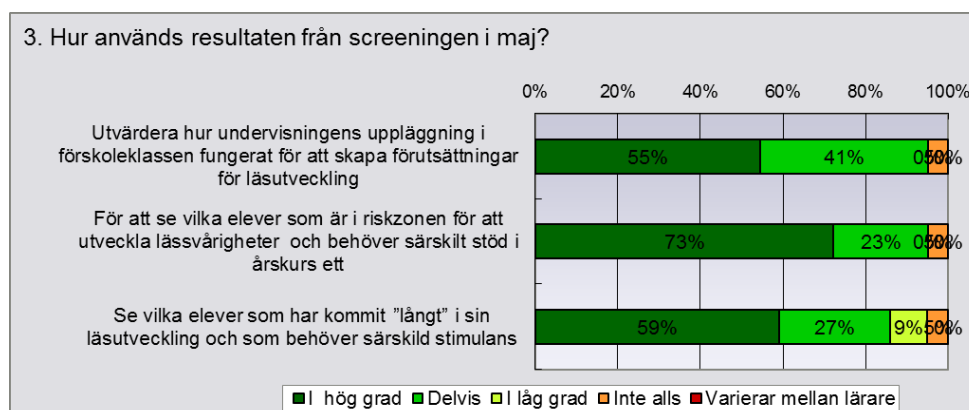
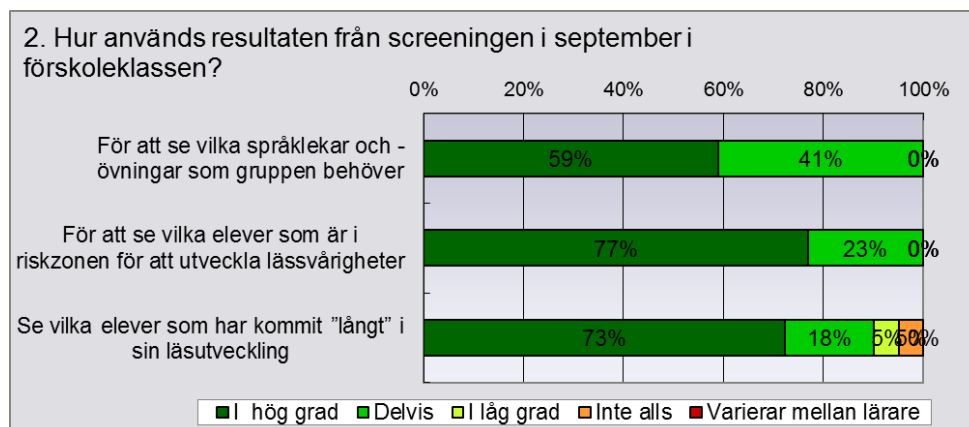
Lotta Valentin
Enhetschef

Bilaga: Enkät till rektorer med förskoleklass

Enkäten skickades ut i september 2017 till rektorer i skolor med förskoleklass. Totalt har 27 av de 31 skolorna svarat, vilket ger en svarsfrekvens på 87 procent. Bland de fyra som inte svarat är tre fristående och en kommunal skola⁶. Av de som har svarat har 22 genomfört screeningen 2016/17. De fem som inte genomfört den var alla fristående skolor. Två av dem är nystartade och kände inte till screeningen. De övriga tre svarade att de hade andra sätt att följa upp eleverna.

Enkätsvaren från de 22 skolor som genomfört screeningen i läsåret 2016/17 visar att skolorna i hög grad använt resultaten för att identifiera elever i riskzonen för att utveckla lässvårigheter och se vilka som redan kommit långt i sin läsutveckling.

Resultaten används också av en majoritet för att se vilka övningar som gruppen behöver, och för att utvärdera undervisningen. Fyra av tio svarar att de gör det delvis.

⁶ Skuru, Da vinci, Montessoriskolan Castello och Nacka strand.

Det skolorna värdesätter i allra högst grad när det gäller screeningen är stödet de får med språklekar och övningar. Åtta av tio tycker att det är mycket bra. De flesta svarar också att screeningprovets utformning, träffar för pedagoger, kommunens redovisning är bra.

Skolorna använder språklekarna ofta – fyra av tio svarar att de använder dem varje dag, och sex av tio några gånger i veckan.

Underlaget blir en del i skolornas kvalitetsarbete. En av tre svarar att de använder resultaten i hög grad i kvalitetsarbetet, och knappt två av tre att de gör det delvis. Tre av fyra som har flera klasser brukar jämföra resultaten mellan klasserna.

De flesta, nio av tio, svarar att lärarna i årskurs ett känner till vilka resultat eleven fick i screeningen i förskoleklass.

Flertalet, tre av fyra, använder också andra material eller metoder för att undersöka eller stimulera barns språkliga utveckling. Flera nämner läromedlet Lyckostjärnan.

